ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIE
LXVI

ALEXANDRU PHILIPPIDE
ÎN EVOLUȚIA CULTURII ROMÂNEȘTI

DISCURS ROSTIT LA 28 MAI 1935
ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ

DE

IOAN PETROVICI

CU RĂSPUNSUL D-LUI

C. RĂDULESCU-MOTRU



MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
DEPOZITUL GENERAL CARTEA ROMÂNEASCĂ B-DUL ACADEMIEI 3—5
BUCUREȘTI
1935

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIE
LXVI

ALEXANDRU PHILIPPIDE
ÎN EVOLUȚIA CULTURII ROMÂNEȘTI

DISCURS ROSTIT LA 28 MAI 1935
ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ

DE

IOAN PETROVICI

CU RĂSPUNSUL D-LUI

C. RĂDULESCU-MOTRU



MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNEASCĂ
B-DUL ACADEMIEI 3—5

BUCUREȘTI
1935

ALEXANDRU PHILIPPIDE
IN EVOLUŢIA CULTURII ROMÂNEŞTI

Domnilor Colegi,

Statutele Academiei Române, lăsând destule libertăţi discursurilor de recepţie, cer însă noului venit să nu uite niciodată elogiul predecesorului său. Dispoziţia e, precum se ştie, împrumutată dela Academia Franceză, unde exprimă, cu intenţie sau fără, nota de curtoazie a poporului francez. Dar ea se inserează în deajuns de bine şi în temperamentul nostru naţional, care, mai străin poate de şlefuiala etichetei, găseşte totuşi în sine o bună-cuviinţă, aş zice o smerenie, prielnică să recunoască meritele şi chiar bucuroasă să o facă.

Fireşte un elogiu pare să implice examinarea subiectului pe o singură faţă, şi astfel poate fi învinuit, cu aparenţă de dreptate, a nu fi în totul nepărtinitor.

Dar aparte raţiunile protocolare, perfect justificate într'o asemenea circumstanţă, un elogiu păstrează în orice caz valoarea unei restabiliri de echilibru: faţă de efectele altei tendinţe cunoscute a sufletului omenesc, de a se complace câteodată să găsească cu ostentaţie părţile slabe ale unui om, trecând adesea cu vederea ceea ce e mai bun, mai vrednic şi mai în afară de tăgadă. Obiectivitatea se constitue de cele mai multe ori prin astfel de completări ritmice, aşa că genul elogiului poate avea rolul salutar de contra-pondere a criticei răutăcioase, a criticei cu orice preţ. Impăcat pe deplin cu genul apologetic, care de altfel nu exclude cumpătarea, şi profund încredinţat de altă parte de valoarea deosebită a învăţatului, în locul căruia am fost chemat să succed, în incinta acestui aşezământ, mă simt totuşi cuprins de oarecare sfiiciune, în

momentul când urmează să încerc a schița personalitatea lui Alexandru Philippide, ilustrul filolog moldovean și eminentul fost profesor al Universității din Iași.

Cel dintâi motiv de sfiiciune decurge de acolo că pregătirea mea profesională se raportă la alte domenii, decât la acela al activității predecesorului meu. Cu ce autoritate voiu avea să judec opera lui științifică și locul său în știința românească? Numeroase precedente, chiar la Academia Franceză — modelul Instituției noastre, — unde matematicieni au luat locul poeților, fiziciani pe al istoricilor, și totuși au reușit fiecare să pronunțe interesante elogii academice, aceasta de sigur mă încurajează, dar nu mă ajută prea tare atunci când e vorba să pășesc la execuție.

Se mai adaugă pe deasupra și un alt motiv de sfiiciune.

Va trebui să vorbesc despre Alexandru Philippide în cadrul unui discurs, și eu știu ce opinie detestabilă avea originalul învățat, despre genul retoric și despre oratorie în genere. După dânsul discursul, ca și religia — ce apropiere ciudată de manifestări spirituale! — presupune amestecul ilicit și hibrid al celor trei genuri literare: Istoria, Știința și Poezia, compartimente ce trebuiau după a sa părere, separate cu străşnicie și ferite de orice atingere. Intr'o fază încă primitivă a spiritualității, despărțirea celor trei genuri literare nu era de sigur perfectă, și s'au întâmplat încrucișări și confuziuni, care au zămislit produse bastarde, neviabile, nefirești.

Genul retoric, după savantul meu predecesor, a apărut într'o atare învălmășeală — după cum și religia tot la fel — iar astăzi epoca lui de glorie este sfârșită și odată cu separația genurilor, merge spre o repede decădere.

Nu e par'că o ironie să elogiezi pe Philippide, tocmai printr'un discurs?

Cine însă poartă o sarcină și e decis să o îndeplinească, trebue să afle fără zăbavă contra-argumente, pentru a-și curma îndoelile și orice tendință de a șovăi. Și pare-se că le-am găsit. Cea dintâi între grijile indicate — chestiunea competenței filologice — mi-a fost ușor împrăștiată recetind și în parte cetind pentru întâia oară, opera lui Philippide. Recuzându-mă și mai departe în ce privește judecarea amănuntelor

și a problemelor strict filologice, am avut totuși impresia, pe măsură ce mă adânceam în lectură și descopeream consonanța acestei opere cu atmosfera unei epoce și tendințele unei perioade, că aș putea să fixez, slujindu-mă de atâtea elemente temeinice și lesne de degajat, locul lui Alexandru Philippide în evoluția culturală a țării noastre, momentul pe care dânsul îl exprimă, îl caracterizează și îl ilustrează în chip deosebit.

Destul cuprins pentru un discurs de recepție, și mă întreb chiar, în ipoteza că aș fi avut competența specialistului și destoinicia de a diseca amănuntele operei sale, dacă în adevăr aș fi utilizat-o astăzi, și dacă mi-ar fi slujit realmente în această solemnă împrejurare?

Cât privește cealaltă rezervă sufletească, de a displace umbrei lui Philippide, omagiindu-l în forma de el disprețuită, dar aci obligatorie, a discursului, — mi-am zis că la urma urmei, critica sa neiertătoare putea fi justificată numai față de o anumită religie și de un anume fel de discurs. Că tot așa după cum asistăm la o resurecție religioasă, după o lungă diferențiere și desvoltare științifică, tot așa se poate admite o retorică onorabilă și după diferențierea rodnică a genurilor literare.

Chiar dacă am adera la teoria pomenită, a amestecării vătămătoare a genurilor — care a născut forme hibride — tot ar trebui să facem deosebire între învălmășeala lor inițială, indivizä, indistinctă, care împiedeca desvoltarea fiecărui gen în parte, — și coordonarea lor sintetică, în care mai târziu se reunesc, fără să se primejduiască, și care poate fi dimpotrivă un semn vădit de progres. Mai sunt și alte cazuri, ba încă mai necontroversate — bunăoară în domeniul artistic — unde întâlnim arte la început indivize, care au trebuit să se separe, pentru a prospera, dar odată rafinându-se prin diferențiare, și-au întins iarăși mâinile, pentru a-și da concurs una alteia și a se completa reciproc.

Nu zic că fără această replică, aș fi înlemnit la o răscruce și mi-ar fi secat avântul omagiului de azi — dar oricum, dânsa îmi aduce un supliment util de liniște sufletească.

Alexandru Philippide s'a născut la Bârlad la 1859.

Peste originea sa greacă, vremea așternuse un strat adânc de conștiință românească, hrănită de neîntrerupta ședere în

țară a câtorva generații ale familiei sale, de încrucișarea cu familii moldovene, de graiul românesc care încetul cu încetul a înlocuit cu totul limba de obârșie, în sfârșit de întipărirea indelebilă a ambianței și a locurilor în care a crescut.

Totuși o vagă tradiție grecească, întovărășită de oarecare mândrie, n'a dispărut cu totul din sufletul savantului român. I-o amintea prea tare prezența în arborele său genealogic a cărturarului Dimitrie-Daniel Philippide care, stabilit în Moldova, a publicat la Leipzig în 1816 o istorie și o geografie a României, firește în limba greacă; tot așa i-o aducea aminte existența unor rude rămase în Tesalia, cu care a luat contact într'una din rarele lui călătorii (același lucru i s'ar fi întâmplat și lui Kant care avea — din pricini similare — neamuri risipite prin Scoția și Suedia, dar filosoful german n'a părăsit Königsbergul niciodată, așa că relațiile cu rudele de aiurea le-a păstrat numai prin corespondență). Stăruința de a-și scrie numele întotdeauna într'un fel care se abate dela sistemul scrierii fonetice, altminteri constant preconizată, era o concesiune semnificativă, pe care o făcea Philippide originei sale îndepărtate, dar care nu împiedeca totuși cu nimica desăvârșita lui înglobare în datinele și aspirațiile poporului român, în numele cărora avea dreptul să vorbească, la fel cu orice român neaoș, cu strămoși așezați de veacuri pe aceste meleaguri românești.

Alexandru Philippide și-a desvăluit curând și dragostea lui de carte, și puterea lui de muncă, și valoarea sa intelectuală. După ce și-a încheiat în urbea sa natală, șirul acelor școli pe care le avea la dispoziție acolo — școala primară și liceul — a urmat Facultatea de Litere din Iași, unde și-a trecut licența cu o lucrare intitulată: « *Incercări asupra stării sociale a poporului român în trecut* », scriere remarcabilă, personală, turnată în fraze limpezi și cadențe, într'o limbă vioaie, cu savoare cronicărească. Cartea s'a retipărit mai târziu într'o a doua edițiune, — un noroc aproape necunoscut, tezelor de licență, în genere cu tiraj unic, care și acela se desface în deobște mai mult oferit, decât cumpărat.

Moartea timpurie a filologului Alexandru Lambrior a lăsat vacantă catedra de limba și literatura română, dela cursul superior al Liceului Național din Iași. Philippide o dobândește

prin concurs, părăsind postul de subbibliotecar dela Biblioteca Centrală, unde îl va înlocui Mihail Eminescu.

Am atins — și asta în treacăt — o simplă fărâmă a vieții intelectuale a Iașului de atunci, și iată că s'au și adunat laolaltă trei nume consacrate: Eminescu, Philippide și Lambrior.

Oriunde am arunca sonda în acea perioadă glorioasă a metropolei moldovene, vor țâșni serii de nume proprii, rămase în cronica luminoasă a trecutului.

Fenomenul acesta este simptomatic pentru înaltul nivel al societății ieșene din epoca respectivă, pentru falanga de oameni de elită cu care se împodobea capitala Moldovei, deși detronată din proeminența ei politică. Era tocmai epoca « Junimei », a acelei societăți de oameni cu învățătură și cu criterii de orientare fermă, care a avut un rol așa de important în îndrumarea pe căi sănătoase a plăpândei noastre culturi. Activitatea fecundă a Junimei a beneficiat de sigur de norocul, de a se fi întâlnit în același loc, și în același moment, o seamă de capete bine înzestrate și cu preocupări transcendente prozei de toate zilele. Dar osebit de aceasta, ceea ce a înlesnit acea coeziune a intelectualității ieșene, necesară muncii în comun, au fost — socot — și unele împrejurări speciale, care n'au putut dura mai mult de două decenii: spiritul de rivalitate și de frondă care anima Iașul, diminuat politicește în favoarea Bucureștiului, și care ținea nu numai să umple golul administrativ, rămas pe urma strămutării capitalei, printr'un alt gen de activitate și printr'un alt fel de înălțare, dar chiar să poată spune capitalei norocoase a Principatelor Unite: mă depășești fatal prin prestigiul politic și prin însuflețirea ta de centru economic și administrativ; dar în ce privește vieața culturală și produsele intelectuale, aci am rămas eu deasupra și nu mă poți egala.

Această mentalitate tranzitorie — ce până la urmă a trebuit să cedeze — a fost un ferment dintre cele mai puternice care a activat vieața intelectuală a orașului politicește decăzut.

Alexandru Philippide a intrat și dânsul în faimoasa societate literară, a participat la ședințele « Junimei » a scris la « Convorbiri Literare ». Firește că a fost prețuit de junimiști — apreciatori generoși ai valorilor — atât pentru competența sa filologică cât mai ales pentru metoda sa de lucru.

Iar Philippide va fi găsit la rându-i în directivele « Junimei », formularea precisă a postulatelor instinctului său științific, pe care îl aplica fără să-l fi învățat nimeni: pe de o parte protestul în contra formei fără fond, a iluziei fără adevăr, a deșertăciunilor de erudiție aparentă, a ipotezelor fanteziste, a afirmațiilor necontrolate, — iar pe de altă parte procedura strict obiectivă, metoda pozitivistă, singura cale fecundă, deși nu lipsită câteodată de primejdia unor deformații și a unor îngustimi.

In « Junimea » Pilippide și-a limpezit directivele metodologice — această societate fiind în primul rând o eminentă școală de metodologie — dar în ce privește formația sa de specialist, pentru care nici universitățile noastre nu aveau catedrele necesare, a trebuit să se desăvârșească mai târziu, făcând o lungă călătorie de studii în Germania, audiind câteva semestre pe savanții Universității din Halle, întregindu-și variat și fericit instrucția sa necompletă, făcută până atunci mai mult autodidact.

In 1892, acel om superior, veșnic preocupat de progresul instituțiilor noastre și de punerea în valoare a oamenilor aleși, — e vorba de Titu Maiorescu, — face să se înființeze o catedră de filologie română la Universitatea din Iași, catedră destinată evident lui Philippide, care o și ocupă îndată, la început ca suplinitor și în curând ca titular.

De acum par'că și mai mult decât înainte, biografia lui Philippide se confundă cu elaborarea lucrărilor și îndeplinirea exemplară a îndatoririlor lui de profesor. Ar mai fi de semnalat încă îndepărtarea lui de junimism și chiar trecerea la unele atacuri prin revista ieșană « Viața Românească », la un moment în războiu cu « Convorbirile Literare ». Incidentul acesta care poate să fi avut la origină și unele determinări subiective, are totuși o importanță care ne-a decis a-l pomeni, în aceea că dânsul corespunde cu o prefacere sensibilă în structura sufletească a lui Philippide.

Opera istorico-filologică a acestui învățat se afirmă cu două lucrări importante, care preced de aproape cariera sa universitară: *Introducere în Istoria limbii și a literaturii române* și *Principii de istoria limbii*, și se încheie cu opera masivă în două

volume: *Origina Românilor*, apărută spre sfârșitul carierei lui profesorale. In tot acest interval de treizeci și cinci de ani activitatea sa publicistică e constituită numai dintr'un lanț de opuscule și broșuri, polemici, recenzii, rapoarte universitare și academice, în sfârșit din scrieri mai mărunte, care zugrăvesc, cu reveniri neîncetate, și într'o formă pururea impetuoasă, concepția sa despre știință. Intre blocul primelor volume și acel al operei finale, se interpune, un lung șirag de insule, ca o punte discontinuă, cum e aceea care leagă țara lui de origină cu pământul continentului vecin. De unde această diminuare a activității lui de publicist? Poate că-și rezerva puterile, pregătind pe îndelete opera lui de apoteoză, dar probabil și din alte două cauze esențiale. Mai întâi Academia Română — care îl număra dela 1900 printre membrii ei activi — îl însărcinase cu întocmirea dicționarului limbii române, care l-a absorbit 8 ani de zile, cu adunarea și clasarea unui material imens, cu mult prea mare pentru economia unei lucrări care se cerea terminată mai repede.

Pentru elaborarea acestei opere, la care în cele din urmă a trebuit să se renunțe, Philippide și-a concentrat toată puterea lui de muncă, ducând vieață de schimnic, întrerupând în chip radical orice agrement al vieții și orice relație socială. In al doilea rând puterile lui spirituale au mai fost consumate și de cursul său universitar, pe care îl ținea copios și cu o rară punctualitate, neînțelegând să-l întrerupă nici chiar atunci când se întâmpla să cadă în zilele lui de clasă, vreo sărbătoare religioasă ori națională.

S'au păstrat caiete voluminoase cuprinzând cursurile lui savante, care, chiar de nu vor vedea lumina tiparului, nu sunt în niciun caz pierdute, întru cât substanța lor prețioasă s'a integrat în substanța spirituală a atâtor elevi zeloși care-i continuă specialitatea și doctrina.

L-am cunoscut personal pe Philippide în toamna anului 1906, când am ajuns colegul său la Iași.

Am văzut numaidecât enormul prestigiu de care se bucura printre profesori și studenți — aceștia alergau să-l asculte chiar dacă nu erau obligați — după cum îi păstrez amintirea acelor izbucniri pline de umor și de vervă, care succedau nemijlocit

după intervale de tăcere, în care avea aierul absent. L-am apropiat în comisii şi consilii profesorale, căci nici vorbă nu era să-l frecventezi acasă, pe un om pe care vizitele îl incomodau. Dacă nu mă înşel, numai o singură dată am fost la el acasă — după dorinţa lui exprimată — în dureroasa primăvară a anului 1918, când ţara noastră, trădată şi părăsită, încheia pace separată.

Mi-a deschis el singur uşa şi apoi a urmat în camera lui de lucru un lung conciliabul de şoapte, ca alături de odaia unui muribund. Mă întreba de condiţiile duşmanului, iar când i-am spus că — printre altele — Moldova pierde munţii, vorba sa atât de năvălitoare, n'a putut să articuleze, decât un Vai! adânc. La durerea românului umilit se adăuga aceea a Moldovei mutilate, căci fără nicio tendinţă separatistă, patria sa cea mică a avut în inima acestui om de ştiinţă pozitivă, un loc cu totul privilegiat.

Dela acele zile întunecate, din fericire repede trecute, Philippide a mai profesat încă 15 ani, stingându-se în Iaşul melancoliilor permanente în vara anului 1933, după o boală care îl mai cercase în câteva rânduri, dar pe care o biruise, cu toată imprudenţa îndărătniciei de a nu-şi pierde nicio lecţie, ceea ce-l aducea regulat la universitate, unde suia cu mari eforturi scările, adesea proptindu-se cu mâna de pereţi.

Icoana acestui devotament eroic pentru şcoală, întregeşte cariera sa închinată datoriei, cu un nimb de frumuseţe deosebită.

Dacă şi din această schiţă biografică, a putut să se străvadă pasiunea lui pentru ştiinţă, nu avem încă nicio presimţire despre marile jertfe nebănuite, pe care omul acesta, fanatic de investigaţie metodică, le-a putut aduce idolului său.

Semnalez pe acea mai puţin observată, deşi poate de o însemnătate capitală. Philippide a ajuns să-şi înăbuşe unele porniri sufleteşti iniţiale din acelea care dau farmec şi lumină existenţei, numai şi numai pentru a sta fără slăbiciune în serviciul adevărului ştiinţific şi al obiectivităţii. Omul acesta pare-se c'a avut în tinereţe unele înclinări poetice, în orice caz dragoste vădită pentru poezie. A tradus în versuri Odele lui Horaţiu pe când era în liceu şi a păstrat mai multă vreme

deprinderea de a reciti pe poeții antichității (totdeauna în original) și a-i comenta în mici reuniuni de familie. Am constatat de asemenea la prima sa lucrare — teza de licență — o îngrijire deosebită a stilului și un talent de expresie care nu era comun. Dar pe nesimțite grija de formă literară dispare cu desăvârșire, pentru a se ajunge în cele din urmă la lucrări științifice de sigur foarte bogate, dar fără compoziție strânsă, cu fraze neglijente, fără vechea lor cadență și via lor coloare. Mai mult decât atâta, încep a-și face apariția, declarații ostile poeziei ca atare, punându-se cu mult deasupra ei, celelalte două genuri literare, care erau după dânsul, Știința și Istoria. Poezia este oarecum asimilată cu subiectivismul — iar acesta, privit veșnic în comparație cu ținuta obiectivă, față de care apărea inferior [1]). Aproape cere eliminarea judecării operelor estetice, după criteriul frumos-urît, — largă poartă a subiectivității — preferind aprecierii operelor, explicarea lor. « De vor fi bune sau rele, frumoase sau urîte, ne spune Philippide, productele literare înregistrate de istoric, sunt pentru acesta numai niște manifestări ale naturii, care trebuesc pricepute, nu lăudate, nici batjocorite ». Un mod de a se reduce vraja poeziei chiar acolo unde ar fi fost la ea acasă, înlocuindu-se punctul de vedere al finalității estetice, prin acel al înlănțuirii istorice și al explicării cauzale.

Această carantină strictă la care supune preocupările estetice și contactul voluptos cu ele, îl face pe Philippide să-și îngusteze singur catedra universitară, care era la început « Filologie și Literatură Română » renunțând a face curs de literatură, chiar mai înainte de a se fi creat catedre speciale, așa că un număr de ani ne-am aflat în situația paradoxală, a unei facultăți de litere românești, fără un curs de literatură română [2]).

Prețuia și mai târziu probabil, poezia lui Eminescu, în care vedea și altceva decât un produs istoric, ce trebuia explicat ca atare. Dar rezerva sa față de îndeletnicirea poetică însăși, îl

---

[1]) Vezi articolul « Istoria și critica literară » No. 1 al « Vieții Românești » din Martie 1606.

[2]) Astăzi s'au înființat catedre speciale, dar acea veche continuă a cuprinde în titlu și literatura română, pentru a face « pendant » Mitropoliei Moldovii, care nominal e și a Sucevii, fără a mai fi de mult.

împiedeca să recunoască genialitatea divinului liric român, spunând apăsat într'un articol « că trebue să ne convingem odată că Moldova n'a avut niciun geniu dela Ştefan cel Mare încoace ». Din cele două priveliști care uimeau sufletul lui Kant: « Bolta înstelată deasupra noastră şi legea morală în noi », Philippide o înlăturase deplin pe cea dintâi — izvor de reverii vagabonde — menţinând însă intactă pe cea de a doua, căreia i se închina necondiționat, pe care o practica fără şovăire şi am putea zice, fără elasticitate. Despărechind austeritatea eticei « Kantiene », de tovărăşia unui spectacol care — oricum — putea să vorbească şi sensibilităţii, şi-a boltit pe vecie deasupra capului, în locul cerului cu stele, un cer abstract, cenuşiu.

Care să fie cauza acestei prefaceri psihice, a acelei aspre conversiuni? Ce l-a îndepărtat de poezie, făcându-l aproape duşman? Răspundem hotărît, după ce am străbătut opera sa în întregime: a fost convingerea că poezia este un obstacol şi o primejdie în calea cercetării şi elaborării ştiinţifice — pe când fireşte imperativul etic nu-i aducea niciun fel de vătămare, ba poate mai de grabă ajutor.

Multă lume ar putea tresări de mirare faţă de această prigoană a divinei poezii, aducându-şi aminte de întregirea fericită pe care o aduce frumosul adevărului, putându-i sluji atât ca izvor de inspiraţie — matematicul H. Poincaré declară, că pentru dânsul soluţiile cele mai frumoase au fost întotdeauna şi cele mai adevărate — precum şi ca veşmânt, salvând adesea de pieire o operă de ştiinţă, chiar când cuprinsul ei s'a perimat.

Cu drept cuvânt a putut cândva să se spue:

«Au Parnasse seulement
On emploie une matière
Qui dure éternellement».

Atâta numai că plăsmuirea poetică nu coboară întotdeauna până în acele adâncuri unde frumosul se împreună cu adevărul, când poetul anticipează de multe ori opera omului de ştiinţă, — fiindcă alte dăţi imaginaţia se abate pe drumuri ingenioase şi cotite, adesea ispititoare, dar care se îndepărtează de calea largă a adevărului. Şi nu e nicio uimire că oameni cari au

mânuit cu măestrie imaginația și-au folosit-o cu succes, au îndemnat uneori lumea să se ferească de ea. Pascal a denumit imaginația într'o cugetare: « cette maîtresse d'erreur et de fausseté » iar Napoleon I-iu a spus într'o maximă: « din cauza fanteziei se pierd războaiele ».

In orice caz fantezia poetică este un aliat redutabil pentru o știință plăpândă, cu metoda încă nefixată, cu drumurile nebătătorite, fără o tradiție care s'o sprijine și fără conștiința clară a menirilor ei, — și mai ales ceeace nu trebue în cazul nostru să se uite, sunt ambianța și momentul în care și-a început activitatea Philippide, precum și opera cea mai urgentă care se impunea pasiunii sale de cercetător.

Când filologul dela Iași a coborît în arenă, a găsit instalată domnia aproape neatinsă a lui B. P. Hașdeu, om necontestat de geniu, cu spiritul foarte ager, cu erudiție vastă, dar și cu o fantezie constructivă, din care izvorau abundente teorii și ipoteze de o temeinicie dubioasă. Pentru Philippide, Hașdeu, cu care n'a întârziat să încrucișeze sabia, era exemplul viu al omului de știință osândit să facă o operă precară, din cauza alianței cu poezia, care l-a abătut dela calea cea dreaptă, dela metoda solidă a cercetării. Știința urmează să-și găsească ținta și forțele în ea însăși, să-și circumscrie cuminte câmpul explorării, să nu se orienteze după alte năzuințe ale spiritului omenesc, care răspund altor nevoi sufletești decât aceea a cunoașterii obiective și adevărului curat. Călătoria sa de studii în Germania, i-a potențat lui Philippide convingerile lui metodice, oferindu-i atâtea exemple de știință veridică și documentată, — după ce o primă fortificare a instinctului său de cercetare serioasă, o dobândise în țară, în contact cu acea « Junime » pe care Philippide o caracterizează într'un articol jubilar, ca o societate care practică *pozitivismul*, și o laudă pentru faptul de a nu fi subordonat munca științifică unor idealuri străine, fie patriotice, fie sociale, (aci era aluzie la concepția lui Dobrogeanu-Gherea, cu care de asemeni a polemizat) [1]).

[1]) Numărul jubilar al « Convorbirilor literare » după 25 de ani de apariție (1892).

Dacă prin pozitivism înțelegem criterii temeinice de cercetare și o concepție matură despre știință, de sigur că epitetul se acordă cu tendințele Junimei; dar eticheta aceasta se potrivește par'că și mai tare cu Philippide însuși, care întrupează integral pozitivismul, chiar cu excesele și curiozitățile sale, fiindcă în paginele lui Philippide își găsesc adeseori ecoul, pe lângă esența sănătoasă a acestei concepții, și unele miopii teoretice, care întovărășesc cam de regulă o doctrină, mai ales la întâiele ei apariții. Se întâlnesc risipite în opera lui Philippide, multe din ideile-fixe ale lui Auguste Comte, fără ca de altfel să pretindem, că ar fi vorba aicea de o nemijlocită influență a filosofului francez.

Firește este o dovadă de pozitivism excelent, atunci când Philippide se ridică în contra simplificării dogmatice a lucrurilor și a pretențiunii de a se rosti ultimul cuvânt, în limpezi formule definitive, — afirmând că adevărul nu constă « în ceva precis și lustruit ca un diamant: toate preciziile și lustruirile sunt semnele slăbiciunii minții de a pricepe adevărul, care este nebulos și încurcat ». Sau atunci când adaogă că « omul nu poate fi destul de prevenit în contra acelei tendinți de precipitare, de tindere la absolut și la identitate care amenință să șteargă deosebirile formelor »[1]). Dar paralel cu aceste precepte metodologice de valoare permanentă, mai întâlnim și unele aversiuni caracteristice pozitivismului fanatic, ca aceea împotriva metafizicei, despre care spune « ori că știe cineva metafizică ori că nu știe nimic, e tot una », nedreptățind o speculație care s'a dovedit adesea ori fecundă și care dacă a fost efectiv un câmp de controversă, împărtășește această slăbiciune și cu filologia, unde controversele nu sunt mai puțin ireductibile și mai vii. De asemeni când ironizează certitudinea experienței interne, siguranța simțului intim — « vorbă goală, zice dânsul, această siguranță » — nu face decât să repete o prejudecată a lui Comte, care exclusese psihologia introspectivă din ierarhia științelor pozitive. Tot așa când ridiculizează logica, denumind-o știința formelor goale, ceea ce putea fi întru câtva adevărat de logica scolastică, statică și imutabilă, nu însă de orice

---

[1]) Principii de Istoria Limbei, p. 287.

logică, în orice caz nu de logica dinamică, ce se ține pas cu pas de progresele științei, abstrăgându-i metodele și fiind o emanație a spiritului științific însuși.

Preceptele metodologice ale lui Philippide, întru cât s'au dovedit fecunde, fac parte și ele din canoanele logicei științifice și este caracteristic că savanți ca Liebig sau Helmholz, își închină cu recunoștință operele lor de știință exactă logicianului John Stuart Mill.

Pătruns de maxima « Junimei », « afară cu forma fără fond », Philippide trece dincolo de înțelesul pe care dânsa îl avea în sânul acelei societăți, ajungând la aplicații extreme, zeflemisând știința de predilecție a șefului Junimei — e vorba de logică — ba mergând încă și mai departe, prin aceea că aruncă mănușa poeziei însăși, atât de prețuită de cenaclul junimist.

In vreme ce Titu Maiorescu socotea poezia o realitate aparte, de sine stătătoare, având și fond și formă proprie, Philippide, fără a fi negat undeva categoric realitatea ei independentă, ajunge să o considere cu precădere ca *forma fără fond a științei.*

De aci separația sa naturală de o societate însuflețită de dragoste literară, și este caracteristic cum toate încercările mele de a-i provoca evocări melancolice din epoca de înflorire a Junimei — ceea ce îmi isbutise cu alți supraviețuitori dela Iași — au rămas în genere fără succes. Ba mai mult, Philippide avea să-și exprime pe față rezervele sale față de Junimea cea îndrăgostită de forma frumoasă, — și toată valoroasa lui operă de mai târziu, fugind cu groază de forma fără fond, ajunge întins la polul opus: al fondului fără nicio grijă de formă.

Alexandru Philippide a avut o nețărmurită și tiranică pasiune a cercetării științifice. Contactul intim cu știința înseamnă pentru dânsul supremul instrument al perfecționării omului. Firește e vorba numai de știința teoretică, deoarece acea tehnică îi inspira mai de grabă antipatie, ținând chiar să i-o manifeste pe față, ca atunci când s'a împotrivit să-și instaleze acasă radio și telefon. Și poate doar faptul că n'ar mai fi putut face știință, îl oprea să dorească și dânsul — ca eroul nuvelei lui Eminescu — întoarcerea în vremea lui Alexandru cel Bun, cu ai cărui spătari și vornici aducea atât de bine, și la înfățișare și la felul lui dintr'o bucată.

In aversiunea sa pentru progresele tehnicei, era poate mai mult decât dragostea de vieață simplă și retrasă; era probabil și o vagă presimțire că realizările tehnice vin uneori să anuleze opera morală a științei teoretice — care și așa avansează încet, — punând mijloace prea mari la îndemâna omului încă barbar, în ale cărui adâncuri un fond de brutalitate mocnește acoperit. Nenorocirea mai e că pe când știința teoretică dospește sensibilitatea unor elite restrânse, rezervele de putere ale progreselor tehnice pot fi lesne folosite de oricine.

Paladin al științei adevărate, învățatul dela Iași lovește fără cruțare pseudoștiința. La un moment — tranzitoriu de altfel — ajunge să osândească chiar etalajul bibliografic la o scriere științifică, alarmat de abuzul acelora cari fac erudiție deșartă și înșirări falacioase de opere necetite.

La o cultură tânără ca a noastră, cere începuturi modeste, care se vor lărgi evolutiv, iar dacă e vorba de principii generale și de sinteze mai pretențioase, e mulțumit deocamdată cu opere semioriginale, adaptând principiile stabilite de știința occidentală la stările limbii noastre, aducându-le doar unele rotunjiri și verificându-le cu materialul nostru linguistic. Așa pare să fie opera sa de tinerețe: Principii de istoria limbii, inspirată din «Prinzipien der Sprachgeschichte» a lui Herman Paul, — operă totuși personală prin cele câteva diferențe teoretice, dar mai ales prin aplicațiile nouă și prin bogăția exemplelor proprii.

Par'că aș apropia-o de studiul lui Maiorescu «Poezia Română» unde de asemeni principiile au fost împrumutate din estetica germană, dar limpezirea lor superioară și adaptarea lor la poezia noastră, aplicarea la exemple caracteristice și admirabil alese, au făcut din scrierea aceasta un instrument cultural de primul ordin și o piatră de hotar a evoluției noastre literare.

De altfel și Titu Maiorescu, și poate chiar mai mult ca Philippide, privește cu neîncredere creația științifică, la un popor tânăr în ale culturii. Este foarte categoric următorul pasaj, extras din al treilea volum al criticilor sale:

« Inlănțuirea logică a unui foarte întins șir de idei, și aceasta este știința, este o treaptă mai târzie a desvoltării intelectuale

și cere o tărie mai mare a gândirii abstracte de cât se găsește astăzi în majoritatea capetelor noastre»[1]).

Evident contribuția originală a lui Philippide și închegarea siluetei sale de savant creator, s'au degajat din ce în ce mai tare, în timp ce munca lui se depăna fără vacanță, cu aceeași migală metodică și în cadrul aceluiași pozitivism intransigent care — setos de înlănțuiri obiective — va reduce legile fonetice la legi fiziologice, pe când psihicul — factor de încurcătură — apare ca un fel de accident care explică cel mult excepțiile. Un riguros determinism de legi generale, care neglijează spontaneitatea individualului, — punct de vedere de-a-capul mai apăsat la Philippide decât la modelul său german, și care îl va separa — pare-se — sensibil de evoluția mai nouă a științei filologice, întru cât ea reinstalează factorul psihic și individual, ca motor al proceselor linguistice, înlocuind desfășurarea mecanicismului pur, prin finalitate, invenție și creație. De altfel și evoluția filosofiei, se desfășoară cam în aceeași direcție, ceea ce pare natural într'o vreme de inițiative, când omul trebue să cate mai mult înainte decât îndărăt. De sigur că o știință care se îndrumează astfel, tinzând către o nouă fizionomie, mai suplă decât acea dinainte, va prohibi mai puțin intuiția poetică, tot așa precum o operă științifică nu și-a primejduit niciodată valoarea ei obiectivă, năzuind la o cât mai îngrijită formă literară.

Excluderea severă a oricărei viziuni poetice din cuprinsul cercetării științifice, ceea ce la Philippide a fost și un sacrificiu poate, mai ales că avea odată să ajungă la disprețul poeziei însăși, nu trebuește totuși judecată printr'o simplă analiză de concepte, ci privită în perspectiva desfășurării istorice. Nu este vorba să apreciem o atitudine «sub specie aeternitatis», mai ales că în scurgerea secolilor, o atitudine astăzi depășită, mai poate reveni, și nu o singură dată, ci în raport cu necesitățile momentului, care pot obliga la atitudini de sigur unilaterale, cum este de sigur și aceea care face din poezie o dușmană a științii, ba chiar și din operațiile dialectice, din cauza caracterului lor formal, ca și cum forma — fie logică,

---

[1]) Ed. Minerva. Vol. 3, p. 36.

fie estetică — ar fi dispensatorie de fond, sau ar fi cu necesitate ceva străin și suprapus, ceva șarlatanesc și amăgitor, iar nu eflorescența deplină a cuprinsului însuși. Momentul istoric poate avea totuși exigențe speciale, tocmai pentru a pregăti în viitor o evoluție rodnică. In scopul de-a sezisa fiece fațetă a realității și-a căpăta conștiință clară de rostul fiecăreia din ele, poți fi silit tranzitoriu — spre a evita confuzii și învălmășeli — la o separație completă a domeniilor: a materiei de spirit, a realului de ideal, a constatării de valorificare, a faptelor de ipoteze, etc. chiar cu riscul de-a naște între ele chiar tendințe de ostilitate. Asemenea necesități metodologice, au condus câteodată la adevărate ciudățenii. Așa ar fi cazul acelei Psihologii « fără suflet », la modă acum trei-patru decenii. După ce noțiunea de suflet fusese înlăturată din cuprinsul științelor naturii, acum se vedea îndepărtată din însuși conținutul vieții sufletești. Și totuși prin această bizară eliminare s'au îndeplinit în unele direcții, câteva progrese netăgăduite.

Acestea sunt totuși situații tranzitorii care ușurează desăvârșiri parțiale și locale, — necesare a se produce mai înainte de desăvârșirea totală. Cât timp se lucrează cu întregul, *mai înainte* de limpezirea părților, e primejdie ca acela să nu se mai desăvârșească niciodată. Iată cum împerecheri fecunde mai târziu, sunt primejdioase prea de vreme, și lucruri care se vor admite mâine, trebuesc combătute azi. Iar dacă acel care le combate — amăgindu-se și pe sine — crede că a adoptat o poziție valabilă în vecii vecilor, iluzionându-se că el reprezintă directive eterne, iar nu c'ar fi omul unui simple etape, — asta cu atât mai bine pentru reușita operei, care reclamă o energie fanatică, pe care ar slăbi-o — poate — conștiința provizoratului și a vremelniciei...

E inutil a sublinia că concepția lui Philippide este discutabilă, că determinismul său inflexibil și aproape neuman, în lumina evoluției ideilor, poate părea perimat. Reprezentant al unui curent actualmente depășit în cultura europeană, el va rămânea exponentul unui moment, în cultura noastră națională. Momentul când trebuia înfiptă în sânul culturii noastre șovăelnice, conștiința de adâncă seriozitate și sfințenie a muncii științifice, iar pentru a ei dobândire trebuia o educație de

sobrietate, de rigorism impersonal și ascetic, care să adoarmă veleităţi de desfătare estetică și preocupări difuze de natură subiectivă.

Incarcerat în disciplina severă a mentalităţii pozitiviste — pe care o credea suverană pentru promovarea științei — Philippide pare să fi fost totuși atins spre finele vieţii de aripa îndoelii în valoarea determinismului integral, și îl vedem cochetând în articolul său « Coincidenţe » cu ideea de hazard. Aceste ezitări sunt de altminteri naturale, căci vine până la urmă o saturaţie deterministă, care se observă și în vieaţa indivizilor, după cum se constată în acea a popoarelor, determinismul apărând ca o crustă prea rigidă să însereze valul viu și bogăţia multicoloră a realităţii.

Poate că se îmblânziseră de asemeni și aprehensiunile sale în contra poeziei, pe care o comprimase nemilos în sine, dar acum se bucura s'o vadă înflorind la urmașii săi, căci nu pot uita strălucirea încântată a ochilor, atunci când vorbindu-i cu elogii de versurile fiului său, mi-a răspuns cu o înduioșare care-ar fi vrut să pară stăpânită: « Da, da, are talent, hoţomanul! ».

Cu Alexandru Philippide a dispărut o forţă spirituală, rămasă întreagă până la sfârșit. Iașul, de care în anii din urmă nu s'a mai deslipit nicio clipă, îl numără cu mândrie printre penaţii săi. Iar când după înfiriparea nopţii, liniștea se lasă neturburată peste uliţele goale ale vechiului oraș, și în lipsa circulaţiei celor vii, recapătă un fel de fiinţare umbra acelor cari au fost, atunci, pe lângă pasul singuratec al lui Eminescu care răsună pe caldarâmul din faţa caselor iubitei, pe lângă glasul sfătos al lui Creangă în faţa unui taler cu pastramă friptă și a unei oale cu must, se mai aprinde o lampă stingheră, îngălbenind un singur geam într'un șir de ferestre întunecate: e lampa la care Alexandru Philippide și-a depănat laborioasele lui meditaţii, în nopţi de veghe prelungită, — și-a cărei lumină nu poate să lipsească în această resurecţie de fantome glorioase.

RĂSPUNSUL D-LUI PROF. C. RĂDULESCU-MOTRU

Domnule Preşedinte,
Doamnelor şi Domnilor,
Domnilor Colegi,

Mulţi consideră discursurile de recepţie ale membrilor Academiei Române, precum şi răspunsurile făcute la aceste discursuri, ca simple complimentări reciproce între academicieni. Ar fi de aşteptat ca acei cari consideră discursurile noastre de recepţie, în această lumină, să meargă până la capăt şi să recomande încetarea lor, cât mai de vreme. Complimentările care se ţin lanţ, sunt obositoare şi de prost gust. Noi suntem la al 70-lea an de practică. Mai avem totuşi mult până să ajungem Academia franceză, care este la al treilea secol de practică, dar şi 70 ani constituesc un lanţ de ani destul de lung. Ar fi timpul să le rărim, sau în tot cazul să le ţinem cu uşile închise. Cu toate acestea constatăm că până la capăt nu merge nimeni. Discursurile de recepţie atrag public care să le asculte, şi încă un public numeros. In ele trebue să fie ceva care să intereseze. Este drept că, în formă, cele mai multe sunt complimentări. Dar complimentările nu sunt toate la fel. Pe lângă cele banale, sunt unele care sunt ascultate cu atenţie încordată şi chiar cu emoţie. Căci în complimentările cele mai asemănate ca formă, se pot exprima gândurile cele mai variate. Nuanţele, reticenţele, superlativul laudei, lipsurile şi mai ales insistenţele intenţionate, sau neintenţionate, pot transforma în mintea publicului o complimentare în contrarul ei. A complimenta este o artă grea, poate cea mai grea artă, când ea îţi pretinde, cum este în cazul dela Academie: să elogiezi, ţinându-te în marginile

adevărului. Şi încă a adevărului, nu a aceluia din mintea ta, ci a adevărului care are curs în mijlocul instituţiei, unde vorbeşti.

Iată de ce, scumpe coleg, eu am ascultat cu emoţie discursul de recepţie pe care ni l-ai făcut. Ai avut să vorbeşti despre un bărbat de ştiinţă, asupra căruia, cât timp a fost în vieaţă, rar dacă întâlneai, la doi specialişti, aceeaşi apreciere. Alexandru Philippide era pentru unii, creatorul învăţământului ştiinţific al limbii române; pentru alţii, un filolog prolix plin de răutate şi de subiectivism. Teoriile lui erau primite cu încredere oarbă de unii; cu totală neîncredere de alţii. Scrierea sa din urmă, tipărită între 1923 şi 1928 în două volume, *Origina Românilor, ce spun isvoarele istorice?* stă şi astăzi ca un mare semn de întrebare, înaintea noastră. Nu ştim dacă avem de a face cu lucrarea unui geniu, necunoscut de către aceia în mijlocul cărora a trăit, sau cu lucrarea unui original care n'a ştiut să utilizeze metodic materialul ştiinţific ce a adunat. Discursul de astăzi deschide drum pentru formarea unei aprecieri nepărtinitoare. El este drept pentru Philippide, fără să fie o mustrare pentru detractorii lui. Din caracterizarea, pe care ne-ai făcut-o, toată lumea va înţelege pe savantul solitar dela Iaşi, precum şi rostul muncii lui în evoluţia culturală a Ţării. Philippide a fost un bărbat de ştiinţă de o probitate excepţională. Din nefericire, la el metoda de lucru, prin exces de rigorism, ajunsese neumană. Era un ascet al adevărului.

Discursul de astăzi ne dă însă ocazia de a arunca o privire şi în bogata zestre intelectuală, pe care o are acel care l-a pronunţat.

Iubite Coleg,

Eşti profesor de Logică şi de Istoria filosofiei contimporane la Facultatea de Litere din Iaşi, şi autorul mai multor scrieri filosofice, mult apreciate de cetitori, fiindcă cele mai multe dintre aceste scrieri s'au tipărit în mai multe ediţii. Cu aceste două calităţi avem tot dreptul să te socotim filosof, şi încă filosof de rasă. Cu toate acestea, literaţii te sărbătoresc şi te revendică ca pe unul de ai lor, invocând acelaşi drept. Ai

publicat și în ramura literaturii mai multe scrieri, tot așa de mult apreciate de cetitori. In filosofie, ai publicat remarcabila monografie asupra *Noțiunilor*, care a fost urmată la intervale scurte de: *Cercetări filosofice*, *Probleme de logică*, *Introducere în metafizică*, *Studii istorico-filosofice*, *Deasupra sbuciumului* și de multe alte articole și conferințe; iar în literatură: *Amintiri universitare*, *Simțiri rostite*, *Figuri dispărute*, *Raite prin țară*, *Amintirile unui băiat de familie*, *Văzute și trăite*, ș. a.

N'am deloc intențiunea să intru în proces cu literații. Imi este teamă, că și dacă voiu câștiga procesul contra literaților, se va ridica să te revendice un nou competitor, față de care mă simt de mai înainte desarmat. Literații cunosc și ei prea bine pe acest competitor, fiindcă el nu se prea ascunde de ei, și nu se ascunde nici de publicul cel mare. Domnia-Ta însuți, iubite coleg, nu faci nimic ca să-l ascunzi. Căci cum ai putea să-l ascunzi? El este talentul de orator, cu care te-ai născut, care îți dă triumfuri în viața politică, și care poate are tainice legături cu destinul ce-ți este rezervat.

De aceea, ca om prevăzător, nu insist în proces, și las literaților dreptul să se bucure, în rând egal cu filosofii, la sărbătoarea ce ți se face astăzi.

Iubite Coleg,

In diferite ocazii, ai indicat singur influențele, care au contribuit la formarea bogatei zestre intelectuale pe care o posezi. In *Amintirile unui băiat de familie* găsim portretul psihologic al părinților, Ortansa și Dimitrie Petrovici, dela care au venit primele treziri sufletești. Mama Ortansa, rudă de aproape cu poetul T. Șerbănescu, trăise în pensionatele franțuzești și era o admiratoare a lui Victor Hugo. Dela dânsa s'a moștenit de sigur atracția către o exprimare frumoasă verbală pe care o constatăm în toate scrierile d-tale, chiar dela cele mai tinerești. Dimitrie Petrovici, tatăl, întrupa o fire opusă, dar care dădea o minunată completare la zestrea fiului. El era tipul magistratului de profesie, chibzuit la vorbă, punctual la datorie. Dela el vin calitățile de profesor, de mai târziu. In *Amintiri universitare* găsim portretele profesorilor dela Facultatea de filosofie

şi litere din Bucureşti, unde ai studiat între anii 1899—1903. Aci ai cunoscut marea personalitate a lui Titu Maiorescu, care a fost hotărîtoare pentru restul carierii d-tale. In 1906, luna Noemvrie, deschizi cursul de Logică şi Istoria filosofiei contimporane, la Facultatea de Litere din Iaşi, mai întâi în calitate de conferenţiar, dar curând în urmă, în calitate de profesor titular. Cursul era o creaţiune nouă, şi a constituit, în 1912, deodată cu numirea d-tale ca profesor titular, o catedră similară cu aceea ocupată de Titu Maiorescu la Bucureşti. In Iaşi ai avut o activitate, ajunsă acum la douăzeci de ani, încununată de cele mai mari succese. Lecţiile d-tale sunt audiate de tot ce are Iaşul mai de elită. Ai ridicat problemele filosofice la rangul unor probleme de imperioasă actualitate culturală. In anii 1926—1927, în calitate de Ministru al Instrucţiei Publice, filosofia era chiar pe punctul de a deveni, prin proiectul de lege al învăţământului secundar, întocmit de d-ta, un obiect de studiu central, menit să facă legătura între celelalte obiecte de studiu ale şcoalei secundare. In tot timpul profesoratului n'ai pregetat apoi de a-ţi oferi contribuţia, şi încă o contribuţie bogată, literaturii şi culturii în genere. Ai dus o luptă victorioasă pe mai multe fronturi. Alegerea d-tale ca membru al Academiei Române în sesiunea generală din anul trecut, a fost consacrarea unor merite unanim recunoscute.

Şi cu toate acestea, iubite coleg, după o activitate atât de meritoasă şi atât de rodnică, sunt departe de a încheia răspunsul meu recomandându-ţi odihna, aşa cum ar trebui să se recomande fiecărui om care şi-a făcut datoria. Elita intelectuală a Ţării noastre, tocmai fiindcă te-ai dovedit că ai talent şi competenţă, are nevoie de d-ta de astăzi înainte, mai mult decât până acum. Căci de astăzi începe pentru ea o perioadă de adânci frământări sufleteşti, din care va trebui să iasă rezolvată problema culturii române. Aceea ce Societatea Junimea dela Iaşi, prin şeful ei spiritual, Titu Maiorescu, a pus în discuţie, a fost numai una din laturile acestei probleme, şi nu cea mai esenţială. Junimea a pus în discuţie valoarea împrumuturilor culturale, întru cât acestea fiind lipsite de fond, erau simple decoruri înşelătoare, lăsând să se înţeleagă, că aceste împrumuturi, dacă ar fi fost în deajuns de pregătite prin educaţie,

ar fi fost folositoare. Problema culturii noastre este cu mult mai cuprinzătoare. Fondul, pe care Societatea Junimea cerea să-l armonizăm formei, este pe un plan mai adânc decât forma. El nu se lasă să fie transformat prin educație. El este propriu fiecărui popor, fiindcă se leagă de destinul acestuia. După Societatea Junimea, împrumuturile culturale făcute de noi Apusului, erau pripite. După dânsa, ar fi trebuit să așteptăm până ce sufletul populației noastre ajungea să aibă fondul potrivit. In lumina zilei noastre problema se pune altfel. Pripite sau nu, dacă împrumuturile se fac între popoare cu aceeași structură sufletească, ele prind și sunt folositoare; dacă împrumuturile se fac însă între popoare diferite ca structură sufletească, ele rămân în veci sterpe și deci nefolositoare. Junimea se preocupa de vârsta culturii și în consecință condamna imitațiile pe care le fac unele popoare tinere după altele bătrâne, pe când noi acei de astăzi ne preocupăm de însăși ființa culturii. Pentru Junimea, cultura este una și aceeași, având numai diferite vârste, pe când pentru noi cultura omenirii prezintă anumite tipuri, între care pot exista raporturi, dar nu și asimilări.

Nimeni altul, ca d-ta, iubite coleg, nu este mai în măsură să contribue cu folos la rezolvarea problemei care se deschide înaintea noastră. In studiile și conferințele d-tale, ai venit până aproape de această rezolvare, ți-ai rezervat însă formularea definitivă. In lucrările ce ai publicat o mare parte din materialul problemei este pregătit gata. Rămâne de făcut construcția sintetică a acestui material. Timpul te va constrânge foarte curând și la aceasta.

Domnule Președinte,
Doamnelor și Domnilor,
Domnilor Colegi,

La orice popor cultura nu începe deodată cu primele produse spirituale. Căci dacă ar fi să înceapă cu primele produse spirituale, atunci n'ar exista popor fără cultură. Toate popoarele, fie cât de înapoiate, au credințe religioase, obiceiuri și o tehnică

de muncă rudimentară, în care pătrunde spiritul, prin urmare toate ar avea cultură. Cultura, în înțelesul adevărat, începe din momentul ce între produsele spirituale ale unui popor se stabilește o unitate de creștere și de continuitate. Aceasta se întâmplă la câteva popoare numai. Unitatea de creștere și de continuitate, care dă ființa culturii adevărate, se stabilește în două moduri, după care și avem două tipuri de cultură: tipul culturii raționaliste și tipul culturii autohtone individualiste. Modul în care unitatea se stabilește în tipul culturii raționaliste, un tip de altmintreli rar, este acela pe care îl mijlocește factorul rațiunii. Acest factor tinde să emancipeze pe producătorul spiritual de condițiile pământești și să-l ridice la impersonalitate. In tipul culturii raționaliste producția spirituală crește și se continuă, conformându-se unor anumite norme susținute pe autoritatea rațiunii. Rațiunea este aci factorul hotărîtor. Ea face din producătorul spiritual o ființă în veșnică goană după aceea ce este mai conform adevărului și ordinei logice în genere. In tipul culturii autohtone individualiste, tipul cel mai răspândit, — modul în care se stabilește unitatea de creștere și de continuitate este cu totul diferit. In acest tip de cultură predomină instinctul de conservare al individualității poporului. Produsele spirituale urmăresc aci, nu să se conformeze adevărului, sau ordinei logice, ci vocațiunii poporului; adică însușirilor sufletești și condițiilor pământești ale acestuia. In amândouă tipurile de cultură, unitatea îndeplinește aceeași funcțiune. Ea asigură creșterea și continuitatea producției spirituale a poporului. Insă prin mijloace deosebite. In cultura raționalistă unitatea se sprijină pe ordinea întrevăzută de rațiune, pe când, în cultura autohtonă individualistă, unitatea se sprijină pe afinitatea de sânge și de tradiție dintre membrii poporului și pe legătura acestuia cu pământul pe care îl locuește.

Aceste două tipuri nu se găsesc niciodată pure, ci totdeauna împreunate, având când unul când altul precumpănirea. Tipul raționalist este rar, rar chiar sub forma tipului care are numai precumpănirea. Tipul cel mai răspândit este acel autohton individualist. Aceasta a și făcut pe mulți etnografi să definească cultura în genere prin caracterele culturii autohtone

individualiste. Tipul culturii raționaliste totuși, deși rar, a jucat un rol foarte mare în istoria omenirii. Prima lui ilustrare, și până acum cea mai strălucită ilustrare, o găsim în antichitate, la poporul elin. Idealul suprem al elinului, de odinioară, era înțeleptul, adică omul care își regula vieața după rațiune. Toată producția spirituală elină era dirijată după normele unei armonii raționale, armonii care îmbrățișa cerul și pământul. In sufletul elinului domina măsura. Arta și știința lui erau expresiunea credinței în măsură și în armonie.

Această cultură raționalistă a elinilor s'a întins asupra imperiului roman, și apoi după distrugerea acestuia asupra tuturor popoarelor europene. Influența ei a fost însă variată dela popor la popor. Mai adâncă, decât asupra oricăruia altul, pare să fi fost asupra poporului francez. Dar și celelalte popoare europene au primit-o în deajuns. Ea s'a manifestat mai ales în epoca renașterii, care a dat, deodată cu reînvierea interesului pentru antichitate, un impuls hotărîtor desvoltării științei moderne, o bază încă și mai temeinică pentru tipul culturii raționaliste.

In opoziție cu tipul raționalist, care este răspândit la popoarele europene, cu deosebire la cele occidentale, avem tipul autohton individualist care predomină în Orient, începând cu poporul rus. In tipul acesta, raționalismul este înlocuit cu messianismul, adică cu credința în unicitatea de destin a poporului. Messianismul, într'o oarecare măsură există și la popoarele din Occidentul european. Bunăoară, el se afirmă foarte mult, în timpul din urmă, la Germani. Messianismul occidental însă nu influențează desvoltarea culturii. Messianismul oriental, în schimb, influențează și dă unitate culturii. Poporul rus n'are conștiința culturii lui decât sub forma menirii pe care el o are de realizat pe lume. Tot așa și celelalte popoare orientale care s'au ridicat la conștiința unității lor culturale. Culturile de tip raționalist se susțin pe credința în puterea eternă și invincibilă a rațiunii, iar culturile de tip autohton individualist pe credința în unicitatea destinului lor.

Aceasta este problema culturii, pe latura ei teoretică, pe care toată lumea este de acord.

Există și o a doua latura. Aci nu toată lumea este de acord, fiind vorba de vieața practică.

In cultura realizată, adică în vieaţa culturală pe care o trăieşte de fapt un popor, cele două tipuri sunt veşnic în luptă. Tipul de cultură raţionalistă nu poate ajunge la dominare decât desorganizând cultura de tip autohton. Iar aceasta din urmă, pentru a se menţine, trebue să discrediteze raţionalismul. O luptă surdă se dă în evoluţia fiecărui popor între raţionalism şi autohtonism. Tipul raţionalist are de partea sa prestigiul raţiunii, care în urma progreselor ştiinţei aplicate, este din ce în ce mai impunător. Tipul autohton are de partea sa tenacitatea instinctului de conservare al poporului. Victoria unui tip asupra altuia nu este tocmai uşoară, ea se obţine după frământări adânci. Popoarele, care prin poziţia lor geografică, sau prin predispoziţiile lor sufleteşti sunt aduse ca să servească drept teren pentru o asemenea luptă, trec prin mari crize sufleteşti, tragice deseori. Dela o generaţie la alta, elitele lor intelectuale se întreabă: încotro mergem? O generaţie este entusiasmată de cultura raţionalistă a Apusului, pe care o imitează în mod servil, pe când altă generaţie revine la vechea cultură autohtonă, căreia îi găseşte virtuţi miraculoase. O generaţie cere să mergem cu Apusul, pe când altă generaţie cere să mergem după destinul nostru propriu.

Mi se pare că fără să vreau am revenit la problema culturii noastre, pentru rezolvarea căreia aşteptăm contribuţia colegului nostru Ion Petrovici.

Nu mă îndoiesc că el ne-o va da.

Termenii problemei sunt puşi chiar de el în multe din scrierile pe care le-am citat mai înainte. In următoarele cuvinte mai ales cu care începe studiul său, intitulat: *Filosofia naţionalismului*. « Orice fenomen de pe lume, scrie Ion Petrovici, se poate legitima din două puncte de vedere: din natura împrejurărilor şi din firea lucrurilor. Intâiul fel de legitimare, îndestulător pentru o clipă, sau chiar pentru o epocă îndelungă, nu poate însă să statornicească un drept etern de existenţă. Numai cel de al doilea chip de întemeiere, acel din firea lucrurilor, poate singur să sfinţească dreptul unui fenomen, nu pentru azi, nu pentru mâine, ci pentru totdeauna ».

Problema celor două tipuri de cultură este pusă pe toată latura ei teoretică în aceste cuvinte.

Tipul rațional își legitimează dreptul la o eternă existență pe faptul, că este în firea lucrurilor; el fiind statornicit, nu depe azi, pe mâine, ci pentru totdeauna.

Tipul autohton se legitimează doar de natura împrejurărilor!

Și cu toate acestea, ce ar fi să însemneze oare o cultură pentru eternitate? O cultură care iese din firea eternă a lucrurilor, este ea potrivită popoarelor, — acestor efemere grupări etnice, destinate să trăiască perioade lungi, în adevăr, dar perioade care totuși au un sfârșit? Eternitatea este ea oare de esența culturii? Cu aceste două întrebări venim la a doua latură a problemei. Cine ar putea răspunde afirmativ?

A se conforma cu firea eternă a lucrurilor, a fost de când lumea suprema ambiție a omului. Dar și suprema lui vanitate. Conformarea aceasta nu o poate realiza, în orice caz, cultura omenească, care este un produs al timpului. Pentru produsele timpului împrejurările sunt hotărîtoare.

De aceea culturile autohtone individualiste nu vor putea fi niciodată înlocuite în mod radical de cultura raționalistă. Aceste două tipuri de cultură vor trebui să viețuiască laolaltă în compromisuri mai mult sau mai puțin durabile.

Un asemenea compromis este însăși cultura națională română.

Domnule Președinte,
Doamnelor și Domnilor,
Domnilor Colegi,

Prin intrarea în Academie a lui Ion Petrovici, se accentuiază în sânul secției literare o schimbare care a început de vreo câțiva ani. Această secție avea, prin vechiul Statut al Academiei Române, sarcina de a se ocupa cu diversele chestiuni literare și filologice, făcând în acest scop publicațiuni critice și lexicografice, în primul rând publicând un dicționar al limbei române, care să servească drept îndreptar scriitorilor pentru mai târziu. Prin alegerea noilor săi membri, această secție și-a exprimat intențiunea de a-și lărgi planul de activitate. Din o secție pur literară-filologică, ea intenționează să devină o secție culturală, în care alături cu preocupările pentru literatură și filologie,

care rămân, bine înţeles şi de aci înainte, pe prima linie, să meargă unele noi pentru artă şi filosofie. In noul Statul al Academiei schimbarea începută a şi fost legalizată. Secţia literară are, de aci înainte, în grija sa cultivarea şi punerea în valoare a creaţiunilor filosofice, deopotrivă cu a celor literare, artistice şi filologice.

Socotesc că această lărgire de plan este fericită, şi mă bucur că pot să o justific, fără a mai recurge la alte argumente, prin primirea în mijlocul nostru a unui coleg de valoarea profesorului de filosofie Ion Petrovici.

Iubite Coleg, cum vezi, eşti bine venit.

---

33. DUILIU ZAMFIRESCU, Poporanismul în literatură, — Răspuns de TITU MAIORESCU. — 16 (29) Mai 1909.
34. Dr. AUGUSTIN BUNEA, Stăpânii Ţării Oltului. — (Postum, fără răspuns).
35. N. IORGA, Două concepţii istorice, — Răspuns de A. D. XENOPOL. — 17 (30) Mai 1911.
36. MIHAIL C. SUTZU, Despre numismatica română, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 25 Mai (7 Iunie) 1911.
37. T. V. ŞTEFANELLI, Istoricul luptei pentru drept în ţinutul Câmpulungului Moldovenesc, — Răspuns de D. ONCIUL. — 21 Mai (3 Iunie) 1911.
38. GR. ANTIPA, Cercetări hidrobiologice în România şi importanţa lor ştiinţifică şi economică, — Răspuns de L. MRAZEC. — 25 Mai (7 Iunie) 1912.
39. GENERAL GR. CRĂINICIANU, Despre istoria armatei române, — Răspuns de ST. C. HEPITES. — 29 Mai (11 Iunie) 1912.
40. B. DELAVRANCEA, Din estetica poeziei populare, — Răspuns de I. C. NEGRUZZI. — 22 Mai (4 Iunie) 1913.
41. Dr. I. SIMIONESCU, Evoluţia culturii ştiinţifice în România, — Răspuns de Dr. L. MRAZEC. — 24 Mai (6 Iunie) 1913.
42. G. ŢIŢEICA, Din vieaţa şi activitatea lui Spiru Haret, — Răspuns de ST. C. HEPITES. — 16 (29) Mai 1914.
43. VASILE PÂRVAN, In memoriam Constantini Erbiceanu, — Răspuns de N. IORGA. — 28 Mai (10 Iunie) 1914.
44. I. NISTOR, Un capitol din vieaţa culturală a Românilor din Bucovina, 1774-1857, — Răspuns de N. IORGA. — 21 Mai (3 Iunie) 1916.
45. OVID DENSUSIANU, Barbu Delavrancea, — Răspuns de IOAN BIANU. — 31 Mai 1919.
46. ION INCULEŢ, Spaţiul şi timpul în noua lumină ştiinţifică, — Răspuns de P. PONI. — 26 Mai 1919.
47. S. MEHEDINŢI, Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale, — Răspuns de IOAN BIANU. — 6 Iunie 1920.
48. I. LUPAŞ, Nicolae Popea şi Ioan M. Moldovanu, — Răspuns de N. IORGA. — 8 Iunie 1920.
49. SEXTIL PUŞCARIU, Locul limbii române între limbile romanice, — Răspuns de IOAN BIANU. — 11 Iunie 1920.
50. ŞTEFAN CIOBANU, Contribuţiuni privitoare la origina şi moartea Mitropolitului Moldovei Dosofteiu, — Răspuns de IOAN BIANU. — 28 Mai 1919.
51. G. BOGDAN-DUICĂ, Titu Liviu Maiorescu, — Răspuns de SEXTIL PUŞCARIU. — 25 Mai 1921.
52. GH. BENGESCU, Despre activitatea literară a unor membri ai familiei Golescu în cursul secolului al XIX-lea, — Răspuns de N. IORGA (Postum).
53. A. RĂDULESCU, Cultura juridică românească în ultimul secol, — Răspuns de I. C. NEGRUZZI. — 3 Iunie 1922.
54. O. GOGA, Coşbuc, — Răspuns de G. BOGDAN-DUICĂ. — 30 Mai 1923.
55. ALEX. LAPEDATU, Istoriografia română ardeleană, — Răspuns de I. BIANU. — 2 Iunie 1923.
56. MIHAIL SADOVEANU, Poezia populară, — Răspuns de G. BOGDAN-DUICĂ. — 9 Iunie 1923.
57. DIMITRIE GUSTI, Fiinţa şi menirea Academiilor, — Răspuns de V. PÂRVAN. — 10 Iunie 1923.
58. C. RĂDULESCU-MOTRU, Andrei Bârseanu şi naţionalismul, — Răspuns de D. GUSTI. — 9 Iunie 1924.
59. PR. N. POPESCU, Dimitrie Onciul, — Răspuns de N. IORGA. — 3 Iunie 1925.
60. GH. BALŞ, Inceputurile arhitecturii bisericeşti din Moldova, — Răspuns de ALEX. LAPEDATU. — 9 Iunie 1925.
61. EMIL RACOVIŢĂ, Speologia, — Răspuns de Dr. GR. ANTIPA. — 13 Iunie 1926.
62. S. DRAGOMIR, Un precursor al unităţii naţionale: Profesorul Constantin Romanul Vivu, — Răspuns de Dr. I. LUPAŞ. — 1929.
63. P. BOGDAN, Opera lui Anghel Saligny, învăţământul tecnic în România, — Răspuns de N. VASILESCU-KARPEN. — 28 Mai 1931.
64. GEORGE ENESCU, Despre Iacob Negruzzi şi despre intrarea muzicei la Academia Română, — Răspuns de G. ŢIŢEICA. — 22 Mai 1933.
65. G-RAL RADU ROSETTI, Gânduri despre vitejie în trecutul românesc, — Răspuns de AL. LAPEDATU. — 27 Mai 1935.
66. IOAN PETROVICI, Alexandru Philippide, — Răspuns de C. RĂDULESCU-MOTRU. — 28 Mai 1935.

DISCURSURILE DE RECEPȚIE ALE MEMBRILOR ACADEMIEI ROMÂNE

1. A. PAPIU-ILARIAN, Viața, operele și ideile lui Gheorghe Șincai,— Răspuns de G. BARIȚIU. — 14 Septemvrie 1869.
2. G. SION, Alexandru Donici, viața și operele sale,—Răspuns de V. A. URECHIĂ.— 6 Septemvrie 1870.
3. P. POENARU, Gheorghe Lazăr și școala română — Răspuns de G. SION. — 8 Septemvrie 1871.
4. Dr. AN. FĂTU, Despre încercările făcute pentru desvoltarea științelor naturale în România, — Răspuns de V. A. URECHIĂ. — 27 August 1872.
5. EM.BACALOGLO, Despre Calendar,—Răspuns de ION GHICA.—20 Martie 1880.
6. ION GHICA, Ioan Câmpineanu,— Răspuns de B. P. HAȘDEU.— 28 Martie 1880.
7. Dr. P. VASICI, Despre vegetariani,— Răspuns deDr. I. FELIX.— 28 Martie 1880.
8. Dr. I. FELIX, Mișcarea populațiunii României,—Răspuns de P. S. AURELIAN.— 4 Aprilie 1880.
9. N. TECLU, Relațiunile între Chimia organică și anorganică, — Răspuns de V. BABEȘ. — 9 Aprilie 1880.
10. Dr. D. BRÂNDZĂ, Vegetațiunea României și exploratorii ei, — Răspuns de GR. ȘTEFĂNESCU. — 11 Aprilie 1880.
11. S. FL. MARIAN, Cromatica poporului român, — Răspuns de B. P. HAȘDEU. — 12 Martie 1882.
12. AT. M. MARIENESCU, Viața și operele lui Petru Maior, — Răspuns de V. A. URECHIĂ. — 5 Aprilie 1883.
13. FL. PORCIUS, Flora din fostul district românesc al Năsăudului în Transilvania, — Răspuns de P. S. AURELIAN. — 19 Martie 1885.
14. GR. COBĂLCESCU, Despre originea și modul de zăcere al petroleului în general și particular în Carpați, — Răspuns de Dr. D. BRÂNDZĂ. — 20 Martie 1887.
15. IOS. VULCAN, Dimitrie Cichindeal, date nouă despre viața și activitatea lui, — Răspuns de V. A. URECHIĂ. — 29 Martie 1892.
16. I. KALINDERU, Episcopul Melchisedec, — Răspuns de D. A. STURDZA. — 18 Martie 1894.
17. D. C. OLLĂNESCU, Vasile Alecsandri, — Răspuns de I. C. NEGRUZZI. — 25 Martie 1894.
18. A. NAUM, Cuvânt de primire, — Răspuns de T. MAIORESCU. — 2 Aprilie 1894.
19. A. D. XENOPOL, Mihail Kogălniceanu, — Răspuns de D. A. STURDZA. — 17 Martie 1895.
20. Dr. V. BABEȘ, Despre transmiterea proprietăților imunizante prin sângele animalelor imunizate, — Răspuns de N. KRETZULESCU. — 24 Martie 1895.
21. EPISCOPUL N. POPEA, Arhiepiscopul și Mitropolitul Andreiu Baron de Șaguna, — Răspuns de D. A. STURDZA. — 13 Martie 1900.
22. C. ERBICEANU, Viața și activitatea literară a Protosinghelului Naum Râmniceanu, — Răspuns de D. A. STURDZA. — 17 Martie 1900.
23. IOAN PUȘCARIU, Ugrinus — 1291,— Răspuns de B. PETRICEICU-HAȘDEU.— 9 (22) Martie 1901.
24. Dr. CONSTANTIN I. ISTRATI, Activitatea științifică a lui Ion Ghica,— Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 5 (18) Aprilie 1902.
25. ȘTEFAN C. HEPITES, Mijloacele de investigațiune ale Meteorologiei, — Răspuns de Dr. I. FELIX. — 30 Martie 1903.
26. IOAN BIANU, Despre introducerea limbii românești în biserica Românilor, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 21 Martie (3 Aprilie) 1904.
27. IOAN BOGDAN, Istoriografia română și problemele ei actuale, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 8 Aprilie 1905.
28. Dr. G. MARINESCU, Progresele și tendințele medicinei moderne, — Răspuns de PROF. Dr. V. BABEȘ. — 10 Martie 1906.
29. DIMITRIE ONCIUL, Epocele istoriei române și împărțirea ei, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 22 Martie 1906.
30. L. MRAZEC, Despre formarea zăcămintelor de petrol din România, — Răspuns de ANGHEL SALIGNY. — 23 Martie 1907.
31. Dr. DIM. GRECESCU, O schițare din istoria Botanicei: începutul, mersul și progresele sale în general și la noi în parte — Răspuns de Dr. C. I. ISTRATI. — 24 Martie 1908.
32. NICOLAE GANE, — Bogdan Petriceicu-Hașdeu — Răspuns de IACOB C. NEGRUZZI. — 13 Maiu (26 Iunie) 1909.

C. 38890.